

1 februari 2019

Öknens visdom som vägledning i vår tid del I

Under det gångna året har jag vid vägledningar i samband med retreatar tagit med retreatdeltagarna ut i öknen. Där har vi sökt vägledning på frågor som människan ställt genom århundradena. Frågor som i högsta grad tycks äga fortsatt aktualitet. Det har handlat bland annat handlat om bekräftelsebehov, jämförelsens förbannelse, avund, att finna tillvarons nödvändiga rytm och det rätta måttet på olika områden i våra liv.

I några av de kommande månadsbrev vill jag slå följe med er läsare ut i samma landskap. Innan vi i kommande brev hittar fram till Ökenfäderna skall vi börja i själva arketyper som har med öknen att göra. Moses och det judiska folkets 40 åriga ökenvistelse. Vill man genrebestämma det här brevet kan man se det som en form av söndagsskola för vuxna.

Skulle man be vem som helst av oss att nämna en person ur den hebreiska bibeln håller jag inte för otroligt att många skulle nämna just Mose. En av portalgestalterna i frälsningshistorien. Vi skulle förstås kunna ägna åtskilliga brev bara åt Moses men vi får nöja oss med några nedslag den här gången.

Lite förenklat kan vi dela in Moses liv i tre perioder:

Barndomen som prins vid Faraos hov.
Fåraherde i Midjan.
Herde för folket i Öknen.

Ett första konstaterande när vi överblickar Moses liv är att det inte saknas motgångar och prövningar. Händelser som skulle kunna få den mest trosvisse att tvivla på kallelsen och Guds ledning.

Mose fick inte direkt någon enkel start på livet. Tre månader gammal hamnar han i en korg i Nilen. Men mirakulöst nog leder den till synes planlösa färden på Nilen rakt in i Faraos hov.

Ett verkligt lågvattenmärke i Moses liv utgörs av händelsen då han som ung vuxen dräper en Egyptier:

2 Moseboken 2:11-15

När Mose hade blivit vuxen gick han en dag ut till sina landsmän och såg deras tunga arbete. Då fick han se hur en hebreisk man, en av hans egna landsmän, blev ihjälslagen av en egypter. Mose tittade sig omkring, och då han inte såg någon slog han ihjäl egyptern och gömde honom i sanden. När han gick ut nästa dag såg han två hebreer som slogs med varandra. Då sade han till angriparen: ”Varför slår du din landsman?” Mannen svarade: ”Vem har satt dig till herre och domare över oss? Tänker du döda mig som du dödade egyptern?” Mose blev rädd och tänkte: ”Då har det alltså blivit känt!” När farao fick höra vad Mose hade gjort ville han få honom dödad. Men Mose flydde undan farao och slog sig ner i midjaniternas land. Där höll han till vid en brunn.

Mose, en mördare! Vem hade då kunnat tro att Mose senare i livet skulle kallas den ”saktmodigaste” människan i hela världen? Vad står det här mordet för?

Mose lät sin vrede gå ut över fel person. Det är ju med Farao han borde utkämpa kampen, men istället dräper han en enkel soldat. Hur vanligt är inte just detta? Vi är inte förmögna att stå upp mot den person eller det orättfärdiga system som är roten till det onda. Istället projicerar vi vår frustration på fel person eller fel ”sak”. Oftast de vi är mest trygga med, eller minst rädda för. Många är de tillfällen i vardagen då makar, barn eller nära vänner fått klä skott för frustration hemma vid köksbordet som egentligen var ämnad för någon annan.

Men Mose ges också möjligheten, ledd av Gud, att tala sanning in i Faraos liv.

Det hela börjar med att Gud uppenbarar sig för Mose i den brinnande busken. Mose får inte bara nalkas Guds heliga namn *Yahwe* och veta att Gud är den som hör de förtrycktas böner och räddar. Han går också därifrån med en kallelse och en riktning som utgör de första stegen ut ur fångenskapen, inte bara för Mose utan för ett helt folk.

Det första som händer när Mose väl vågar sig till Farao är att allt blir sämre. När vi utmanar Farao försvinner säkerheten. Farao ökar trycket mot folket.

2 Moseboken 5 är som hämtat ur en handbok för orättfärdiga diktaturer.

2 Moseboken 5:6-9

Samma dag gav farao order till fogdarna och förmännen att inte längre dela ut halm till israeliterna när de skulle slå tegel. ”De får själva skaffa halm”, sade han, ”men ni skall kräva samma mängd tegel av dem som förut, utan någon minskning. De är lata, det är därför som de väsnas om att gå och offra till sin gud. Man måste hålla dem i hårt arbete, så att de är sysselsatta och inte får tid till några dumheter.

Situationen för ett provat folk blir allt mer outhärdlig. Till slut måste även Farao lyda Gud mer än människor och låta folket gå.

Vi kan göra en lite parentes här och påminna oss om vad som hände för ganska exakt 8 år sedan. Den 18 februari 2011 besegrade folket ånyo en ”faraos” i Egypten. Skillnaden den här gången var att det var Egyptens eget folk det handlade om och att det var farao som lämnade och folket blev kvar.

Den Arabiska våren fick inte de bestående genomslag som många hoppades, vilket i sig visar hur omfattande och komplicerat det är att gå från en totalitär regim till ett alternativ. Totalitära stater tenderar att ersätta de orättfärdiga ledarna med en annan orättfärdig ledare, om än med andra förtecken.

Om vi tillåter oss att zooma in de mekanismer som var i rörelse i land efter land genom norra Afrika och Mellanöstern i ett initialt skede kan vi se vilken kraft det ligger i ett folk som bestämmer sig för att förändring är möjlig. En sådan rörelse är beroende av att någon tänd gnistan. Den här gången tändes gnistan på sociala medier som Twitter och Facebook. Även om det är gruppen som segrar är det någon som tagit första steget, och inte minst har några tagit andra och tredje steget. Det är egentligen på det andra steget som ledarskap framträder. Ensamma visionärer och reaktionära finns det gått om, men hur får man fler att följa?

En diktator är helt beroende av att hålla folket i rädlans grepp. När man inte längre är rädd finns det inget kvar att sätta emot. När tillräckligt många har bestämt sig suddas fruktans gräns ut.

Gud bearbetar Mose en hel del för att just ingjuta mod i honom. Var inte rädd! Jag är med dig.

... Farao ångrar sig och sätter efter Mose och folket som är på väg ut ur Egypten. En jakt som ur Faraos perspektiv tar en ände med förskräckelse vid den berömda scenen när Röda havet öppnar sig för Mose och det Israeliska folket men sluter sig kring Farao och hela hans här.

Med fötterna i bergsöknen på Sinaihalvön är väl Israels folk fria på riktigt? Nu kan de fira Gudstjänst. Nu är de på väg mot det förlovade landet. Elva dagsmarscher tar färden om man går raka vägen utan avbrott. Men här börjar en ny epok i Moses och det judiska folkets historia och frågan är om "frihet" är det ord som bäst sammanfattar tiden i öknen. Är det inte snarare "beroende" som bättre sätter ord på erfarenheten. Det kom att dröja 40 år innan de var mogna att inta det nya landet. Det var den tid av formation som krävdes. Att som ett helt folk formas till likhet med Gud och Guds rikes lagar. Folket placeras – om vi lånar bilden från Jeremia – som leret på drejskivan i krukmakarens händer och formas att träda in i det förlovade landet med nya lagar och ordningar. Om högtiderna som tidigare firats handlat om Guds skapande och livsupprätthållande kraft kommer man framgent också fira att Gud är en Gud som hörde de förtrycktas böner och befriade dem. Gud vill också ingjuta ett minne i folket - Kom i håg att du själv en gång var flykting i Egypten. Den erfarenheten måste påverka hur du tar dig an den faderlöse, änkan och invandraren.

40 år är en lång tid...särskilt om man inte på förhand vet hur lång den skall bli och utgångspunkten dessutom är att det borde ta ungefär två veckor. Många som upplevt traumat av att vara gisslan eller tillfångatagen vittnar om att det just är ovissheten om hur länge det skall pågå som är det svåraste att hantera. Vilka tankar letar sig in efter två månader? Två år? Tjugo år? Vad tänkte Mose? Hade han verkligen uppfattat kallelsen rätt? Var det Gud som talat eller inbillade han sig bara?

Det dröjer inte länge förrän folket börjar klaga och knota hos Mose. "Har du tagit oss hit ut i öknen för att vi skall dö?" Och så kom de i håg hur det var i Egypten då de åtminstone fick mat.

Magnus Malm berör det förvrängda minnets dynamiken i sin bok *Bildfaktorn*. Kanske anar vi en urberättelse som kan vara oss till hjälp när det gäller varje skeende av förändring också i våra liv.

Det gick på en natt att befria Israels folk ur slaveriet. Det tog 40 års ökenvandring för att befria dem ur slavens bildvärld. Mer än en gång gjorde bilderna nya försök att återta makten över folket i öknen, med allt mer förvrängda romantiseringar av hur bra de egentligen hade haft det i Egypten, mat på bestämda tider och inga risker...säkerhet, säkerhet.

Gud har tagit med Mose och folket på en vandring, precis som det är med våra liv, där det inte lämnas några garantier när det gäller säkerhet. Livet i öknen stavas 'beroende'. Trygghet stavas 'överlåtelse'.

Molnspelaren och eldstoden visar när det är dags att förflytta sig och när man skall förbli på platsen. Tältpluggarna skall inte förankras allt för hårt i marken utan uppbrottet är en del av livsnerven. Pilgrimsmotivet och *stabilitas*-idealet förenas under ökenvandringen. Att inte flytta i otid men att alltid vara beredd på uppbrott. Att gräva där man står men vara på väg till himlen. Att urskilja vad som är en kallelse och vad som är en flykt. Till människans mest grundläggande behov hör sömn, mat och kläder. Gud har ordnat det så att de får den mat de behöver för varje dag. Varken mer eller mindre. Ingen skall samla och spara något till nästa dag utan förlita sig till att Gud kommer förse dem med manna i öknen dag för dag. Manna, som betyder, ”vad är det här?” Gud övar både Mose och folket i beroende, överlåtelse och tålmod.

En av de stora händelserna i öknen äger rum på Sinai berg då Mose får ta emot tio Guds bud. Ett av buden säger. ”Du skall inte dräpa.” Tänk att han som själv hade mördat fick bli bärare av just det budet. Det är aldrig för sent när det kommer till förändring i våra liv. När Gud får bli större och jag mindre behöver vi inte låta våra sämsta ögonblick definiera vilka vi är kallade att vara.

Genom umgänget med Moseböckerna kan vi följa Moses mognad som människa och herde. Han saknar inte invändningar när kallelsen drabbar:

- Hur skulle en sådan som jag kunna gå till Farao?
- Folket kommer inte att tro på mig.
- Jag har inte ordet i min makt.

En slående perspektivörskjutning mellan Mose och Gud gör sig gällande i hur de talar om folket sinsemellan.

2 Moseboken 5:22-23

Mose vände sig på nytt till Herren och sade: ”Herre, varför handlar du så illa mot detta folk? Varför skickade du mig? Ända sedan jag gick till farao för att tala i ditt namn har han misshandlat dem. Du har inte gjort någonting för att rädda ditt folk!”

Lägg märke till Moses distanserade förhållande både till folket och uppdraget. Han säger ”detta folk” – som han inte ville ha något att göra med från första början. Alla hans invändningar hade ju dessutom till synes besannats. Han anklagar Gud: - Du har inte gjort någonting för att rädda ”ditt folk.”

När vi läser vidare i 2 Moseboken 32 ser vi hur folket tröttnar på att ha en gud som man inte kan se. De ville vara mer som andra folk som tillbad något som gick att både begripa och gripa om. När Mose befinner sig uppe på Sinai berg blir

skapandet av Guldkalven ett smärtsamt förverkligande av genvägarnas rastlösa krav på omedelbara synliga resultat. Med Paulus ord i Romarbrevet 1:25 kan vi konstatera: ”De bytte ut Guds sanning mot lögnen; de dyrkade och tjänade det skapade i stället för skaparen, som är välsignad i evighet, amen”

2 Moseboken 32:7-10

Då talade Herren till Mose: ”Gå nu ner, ty ditt folk, som du har fört ut ur Egypten, har gjort något förfärligt. De har redan lämnat den väg som jag har befallt dem att gå, de har gjort sig en gjuten tjurkalv, de har tillbett den och offrat till den och sagt: Detta, Israel, är din Gud, som har fört dig ut ur Egypten.” Och Herren fortsatte: ”Jag ser att detta är ett styvnackat folk. Lämna mig nu i fred. Min vrede skall drabba dem och jag skall förinta dem. Men av dig skall jag göra ett stort folk.”

Nu är det alltså Herren som talar till Mose om folket som att det vore hans. ”Ditt folk” och Mose identifierar sig så helt med folket att han vädjar till Herren om nåd för dem. I vers 32: ”Om du ändå ville förlåta deras synd! Utplåna annars mitt namn ur din bok!

Mose har alltså gått från att ha ett i högsta grad distanserat och motvilligt förhållande till folket till att bli så ett med de att han är redo att ge sitt eget liv i deras ställe. Det ligger inte långt borta att se på Mose i ljuset av Kristus.

Mose är med om en genomgripande inre och yttre vandring på väg mot den han vara ämnad att bli. Han vet var han kommer från och vart han är på väg, men under den resan är han med om i stort sett alla tänkbara tragedier man kan tänka sig. Relationer han tog för självklara visar sig krackelera. Till och med de närmaste, hans egna syskon Aron och Mirjam drabbas av avundsjukans förbannelse och vänder sig mot honom...

- Det är väl inte bara dig som Gud talar till.
- Vem tror du att du är egentligen?

Som projiceringsyta för ett helt folks frustration och tillkortakommanden är det inte att undra på att Mose når utmattningens gräns. Ensamheten och tyngden i ledarskapet blir honom övermäktigt.

4 Moseboken 11:10-15

Mose hörde folkets klagan från varje släkt och ur varje tältöppning. Herren greps av häftig vrede, och Mose blev upprörd och sade till Herren: ”Varför handlar du så illa mot din tjänare? Varför har jag råkat i onåd, varför har du gett mig hela detta folk att bära? Är det jag som är deras mor, är det jag som har fött dem? Du säger ju att jag skall bära dem

i min famn, som om jag vore amma åt ett dibarn, ända fram till det land som du med ed har lovat deras fäder. Var skall jag få kött till hela detta folk, som ligger över mig med sitt klagande och sitt ständiga 'Ge oss kött att äta'? Ensam orkar jag inte med detta folk, det är en för tung börda för mig. Om du skall behandla mig så, döda mig då hellre. Visa mig den nåden, så att jag slipper det onda du gör mig.”

Jag kan inte låta bli att associera till en bok som var i ropet i Sverige för några år sedan. Gunilla Bergensten satte ord på många kämpande mammors erfarenhet. Bara titeln säger en hel del: *Familjens projektledare säger upp sig*. Mose hade säkert funnit en hel del identifikation i den läsningen. ”Är det jag som är deras mor..? (Det är i det här läget Mose sätter upp en post-it lapp på kylskåpet i personalköket ”Din morsa jobbar inte här.”) Skämt åsido...

...Mose utgör det bästa av exempel i bibelns böneskola. Tillsammans med psalmisterna lär han oss att vi inte behöver dölja några känslor inför Gud utan lyfta alla livets villkor i bön. Med öppna ögon ser han livet som det är utan att försköna det. Han tar med sig alla frågorna till Gud själv och stänger därmed inte dörren till Gud när det gäller de mindre smickrande sidorna av sin person och sina reaktioner.

I just den här bönen leder sanningen om hans utsatthet till att Gud får en ingång i Mose liv och kan leda honom till det delade ledarskapets välsignelser då 70 av Israels äldste får del av den ande som vilar över Mose. Mose har förts till det mognade ledarskapet glädje där det inte är något hot att andra växer in i uppgiften.

4 Moseboken 11:26-30

Två män – den ene hette Eldad, den andre Medad – hade stannat kvar i lägret. Anden kom också över dem, ty de hörde till de utvalda men hade inte gått ut till tältet, och nu greps de av profetisk hänryckning inne i lägret. En pojke sprang bort till Mose och talade om att Eldad och Medad profeterade i lägret. Josua, Nuns son, som hade tjänat Mose från ungdomen, vände sig då till honom och sade: ”Hejda dem, herre!” Men Mose svarade: ”Blir du kränkt på mina vägnar? Om ändå hela Herrens folk vore profeter! Om Herren ändå ville låta sin ande komma över dem alla!” Sedan återvände Mose till lägret tillsammans med Israels äldste.

Nådde då Mose fram till målet? Ja, det beror förstås på hur vi definierar vad målet är.

Om vi ger oss på försöket att kort summera Moses liv och den teologi som framträder i berättelserna om honom drar jag mig inte för att benämna den *Motgångsteologi*. Mose får föra folket till det förlovade landet men inte in i det. Ändå har riktningen varit helt avgörande. Mose får lära sig vikten av att hålla fast vid sin kallelse. Det Gud en gång har talat kan Mose falla tillbaka på, särskilt då väntan är lång och kampen påtaglig.

Herden Mose fördes från ett distanserat och opersonligt ledarskap till att vara beredd att ge sitt liv för folket.

Det kom inte att bli någon enkel vandring från mötet i den brinnande busken till Mose sista andetag på tröskeln till landet som flyter av mjölk och honung. Men detta fick Mose erfara på djupet; Gud var med i och genom allt. Prövningar och lidanden. Gud är den som hör de förtrycktas böner.

En bedjande akademi

I samband med den gångna sommarens Generalkapitel uppmärksammade vi att det var 10 år sedan Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby konstituerades. Med hjälp av fotografier från symposier, möten och gudstjänster blickade vi tillbaka på ett decennium av ekumeniska möten på Nya Slottet. Den sista helgen i januari 2019 fick vi vara med om ett nytt sådant möte. Under fyra intensiva dagar delade vi börens, akademins och måltidernas gemenskap med den Anglikanska kyrkans ärkebiskop emeritus Rowan Williams. Först under Dostojevskij-symposiet *Skuld, dårskap och godhet* och därefter ett teologidygn med rubriken ”*The shapes of theology*” *Scandinavian theology in conversations with Rowan Williams*. I Williams mötte vi en bedjande teolog och dessa båda möten blev en stark påminnelse om Johannesakademins viktiga bidrag i att bereda en miljö där den akademiska reflektionen och den gemensamma bönen och firandet av mysterierna vävs samman.

Guds frid

